

Vad är en fungerande gräsrotsrörelse?

Några första tankar efter många intervjuer med aktivister inom Fridays For Future Sverige
David Fopp, Okt. 22

En gräsrotsrörelse definieras ofta som en icke-hierarkisk basisdemokratisk nätverksorganisation som använder sig av konsensus-baserade beslutsprocesser för att organisera och mobilisera många människor som leder till kollektiva aktioner i det offentliga rummet för att skapa förändring och bemöta orättvisor i samhället.

1 Vad kännetecknar relationer inom en gräsrotsrörelse? Att bygga rum där icke-instrumentella, socialt inkluderande relationer blir möjliga

”Instrumentella” relationer är sådana där man anar eller där det är uppenbart att en annan person bara kommunicerar med en (eller ger vidare information; ber om hjälp; tar kontakt etc.) för att ha en nytta.

”Icke-instrumentella” relationer kan absolut ha ett mål och vara inriktad emot ett gemensamt projekt. Men de är präglade av en hållning som ser den andre som lika värdefull. Alla kan bidra med sina behov och unika erfarenheter, med sina ”svagheter” utan att ha känslan av att bromsa något som ska fixas etc. (I organisationer där det finns hierarkier och pengar involverad kan lätt en misstanke uppstå att relationer eller strukturer inte är icke-instrumentella och tjänar någons syfte; man måste ju presentera resultat till chefer etc. På det sättet är gräsrotsrörelser en ganska unik plats för att skapa och ingå i den typen av relationsbyggnad.)

Det finns ett steg till: skillnaden mellan en **liberal och en social inkludering**. En liberal inkludering ser till att alla får vara med och att ingen blir utestängd. Men i längden är det oftast inte tillräckligt därför att då uppstår makteliter och ingen trygghet. **Det som gör skillnad är en social inkludering: när man av sig själv delar information, resurser; bryr sig av sig själv om alla är med; frågar av sig själv hur det står till etc. (typ: ”alla ska se till att alla mår bra”).**

Men det finns utmaningar som kommer med ett ickehierarkisk nätverk som kräver konsten att bygga icke-instrumentella relationer så att man undviker informella maktstrukturer etc.:

1 Att ge vidare information i relations- och strukturbyggnad; skapa transparens och dela information, av sig själv, inte bara när någon exakt vet vilken information som ska efterfrågas.

2 Att skapa gemensamma rum och (som Älgkult) icke-prestations-rum där alla kan vara med: i sådana rum finns inte en meritokrati-tanke. **Man måste inte vara ”bra”, inte kunna något eller ha varit länge med eller ha förtroende av många.** Att tro att man har särskilda befogenheter i rörelsen därför att man har varit länge med eller har förtroendet av många leder ofta fel. **Faran är alltid att man skapar en sekt.**

Det är centralt att ha centrala mötesplatser där alla kan vara med. Det är en annan ansats än den som är förknippad med SOS-modellen som tex XR arbetar med där det mest finns framför allt decentraliserade autonoma grupper. Däremot är det viktigt för alla gräsrotsrörelser att ha en tydlig kompass och värdegrund, en Code of Conduct och transparanta beslutsprocesser.

3 ”Mutual aid” (”ömsesidig hjälp”): Detta kan leda till ännu en dimension som kännetecknar några starka gräsrotsrörelser (se boken om ”Black Lives Matter” av Graza 2020; och ”Mutual aid” av Spade 2021): till strukturer och relationer där man hjälper varandra också med resurser. Man utgår från sin existentiell situation, i intersektionella termer, och kan be andra om hjälp så att man kommer ur fattigdom, förtryck etc.

2 Demokrati versus genomslagskraftig organisation – eller?

Några kritiska röster säger: men om alla är socialt inkluderade och allas behov ska bemötas och alla kan komma med sina idéer och erfarenheter – hur kan man då skapa en slagkraftig rörelse som kan inom kort tid förändra världen? Måste man inte välja mellan en snäll demokratisk grupp eller en effektiv organisation där några som är duktigare går före etc.? Forskning om historien visar att verklig bred förändring kommer just från demokratiska gräsrotsrörelser, inte från elitära organisationer.

För att bemöta ett missförstånd:

Demokrati betyder inte att alla ska göra allt och att man måste gömma sina kunskaper och kompetenser. Inte alla måste göra samma sak. Om nån kan något specifikt väldigt bra, är det ju bra att den gör det om den vill (naturligtvis så att andra också kan testa och göra.) Det är som en målvakt i fotboll: om nån är bra på det, är det ju dumt att ställa andra i målet, fast många kan testa, och man roterar etc. Men det som blir helt fel är ju om bara en har bollen och dribblar ensamt. Alla ska vara involverad i spelet och ska ha bollen ungefär lika länge på sina positioner. För det krävs viljan att dela med sig; att bjuda in; att skapa projekt ihop.

Men basisdemokratiska beslutsprocesser kommer med en utmaning: om man undviker att bara rösta och lyssna på en majoritet och satsar istället på konsensus-orienterade beslut, kan det uppstå konflikter när det finns motsatta förslag. Då är det centralt att **lyssna på de behoven som finns bakom olika positioner** och perspektiv. Det är sällan så att behov utesluter varandra; mest är det bara lösningar för att tillfredsställa behov som utesluter varandra – men där kan man komma på nya som inte står i konflikt och som motsvarar behoven bakom.

En bra **metod för basisdemokratiska problemlösning- och beslutsprocesser** är: att skapa många grupper med 7 personer, inklusive en facilitator och en representant per grupp; att dela på all information kring ett specifikt problem som man ska lösa; att låta alla grupper komma på lösningar; och att sen skicka sin representant av varje grupp till nya grupper med 7 personer; och så vidare. Så kan man komma till beslut och lösningar med hundratals personer inom väldigt kort tid där alla kan komma med sina idéer, behov och erfarenheter så att alla är delaktiga.

Man kan kanske beskriva det såhär: inom gräsrotsrörelser finns två processer som hjälper varandra ömsesidigt. Den ena är att skapa strukturer **och former** för att säkerställa demokratiska förhållanden; och å andra sidan finns det hela tiden en diskussion och lärprocesser kring frågan vad demokrati är **substantiellt** sätt: vad det innebär att mötas som fria och lika på samma ögonhöjd, bortom strukturer och relationer av dominans så att även framtida generationer kan göra det på ett rättvist sätt (intersektionalitet). De två processer kan anpassas hela tiden beroende på vad man kommer fram till. En sådan syn på demokrati är mycket djupare än det som bara tittar på valsysteem och politisk representation etc.

3 Att inte bränna ut sig

Detta blir många gånger nämnt som en stor utmaning. Hur kan man skapa processer, strukturer och en kultur som inte leder till utbrändhet?

Man bränner ut sig - enligt tex Antonovsky 1991 - när en av två komplementära saker sker.

Antingen att man inte planerar framåt och måste hela tiden bara reagera "i ögonblicket" på nya krav och uppgifter så att man tappar känslan att man kan gestalta och medbestämma.

Eller att man bara planerar framåt och är tvungen att bocka av punkter och därmed just inte kan leva i ögonblicket och reagera på spontana impulser och krav.

Det gäller alltså att hitta en kombination mellan att bestämma sig kollektivt för mål i framtiden så att man får känslan att man kan gestalta framtiden samtidigt som man är öppen för ändringar och spontana intuitioner.

Antonovsky (1991) kallar denna hållning för salutogenetisk. Det handlar om läran att behålla eller återställa hälsan, istället för att bara reagera på sjukdomar.

Det kräver att man sätter sig ofta samman och utvärderar så att alla känner sig delaktiga och så att man har koll på det som funkar och inte samt kan se på allas behov.

4 Vad betyder "civilsamhälle" – bortom ett problematiskt begrepp

FFF och XR och den typen av gräsrotsrörelser anses ofta av media, politiker och vetenskapssamhället vara en del av det som kallas "civilsamhället", tex när det organiseras COP-möten. Om man utvecklar denna syn på gräsrotsrörelser som skissas ovan framstår konceptet "civilsamhället" som problematiskt. Det vad vi skapar med FFF och PFF, XR etc. handlar inte om en snäll ideell sektor som finns bredvid de andra tre sektorerna (affärsverksamhet; det privata; och det offentliga som statlig och kommunal verksamhet) – men som det som samhället egentligen går ut på och som är redan en glimt av det samhälle som går utöver intersektionella strukturella orättvisor. Även på det sättet finns en stor skillnad mellan NGOs som fältbiologerna och gräsrotsrörelser som FFF. I slutändan handlar det om att etablera en ny relation mellan det som är samhället, politik och ekonomi som är demokratisk på ett djupare sätt.

Det här är bara ett litet urval av tankar och insikter som uppstod under alla intervjuer och som handlar mest om formella aspekter av frågan vad som kännetecknar en gräsrotsrörelse. En början på en längre process...

Litteratur:

Antonovsky, Aaron (1991): Hälsans mysterium. Stockholm, Natur och kultur

Graza, Alicia (2020): The purpose of Power. How to build movements for the 21 century. New York: Doubleday

Redecker, Eva (2020): Revolution für das Leben. Frankfurt: Fischer

Spade, Dean (2021): Mutual aid. London: Verso